

УДК 346.93

Л. М. Ніколенко

*кандидат юридичних наук, професор,
кафедра господарського, цивільного та трудового права
(Маріупольський державний університет)*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВАДЖЕННЯ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ АКТІВ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Українська система перегляду судових актів у господарському судочинстві включає взаємозв'язані, взаємодоповнюючі один одного інститути, загальною метою яких є перевірка ухвалених у справі судових актів на предмет їх істинності та справедливості. До них відносяться провадження з перегляду: в апеляційній інстанції, в касаційній інстанції, у Верховному Суді України, за нововиявленими обставинами.

У сукупності перераховані види перегляду судових актів мають велике значення для господарського судочинства, але при цьому кожен з них окремо має специфічне призначення, що історично склалося, для здійснення правосуддя і виконує покладені на нього законодавцем певні функції.

Сьогодні не існує єдиної думки вчених щодо визначення поняття провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами. Окремі аспекти провадження за нововиявленими обставинами досліджували О. М. Резуненко, С. В. Васильєв, Т. Т. Алієв, С. В. Степанов, О. О. Борисова, Є. М. Ломоносова та інші вчені.

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

Метою статті є надання характеристики провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві, визначення особливостей цього провадження. Докладна характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами сприятиме оперативному та ефективному перегляду справ в господарському судочинстві, тому тема дослідження є своєчасною та актуальною.

Перевірка законності та обґрунтованості судового акту на досліджуваній стадії має місце лише в разі виявлення, встановлення виняткових, істотних для справи обставин. І у зв'язку з цим перевірою діяльність суду на даній стадії слід розглядати як похідну від встановлення нововиявлених обставин. Оскільки суд спочатку встановлює наявність або відсутність нововиявлених обставин, то перевірка законності та обґрунтованості може бути лише наслідком встановлення цих обставин.

На досліджуваній стадії господарського судочинства суд виконує особливу функцію – усуває недоліки судового акту, встановлюючи фактичні обставини справи, що мають значення для правильного і справедливого вирішення спору, які об'єктивно існували, але не були враховані судом при вирішенні справи.

Інститут перегляду судових актів, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами, з часів його становлення до сьогоднішнього дня залишається додатковою гарантією і можливістю реалізації основного положення процесуального права – відновлення порушеного права і охоронюваного законом інтересу.

Кажучи про характер реституції досліджуваного інституту, заслуговує на увагу думка О. М. Резуненко, який відзначає, що перегляд за нововиявленими обставинами, є формою реалізації відновленої функції

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

процесуального права. Це напрям правової дії виражається в захисті прав, порядок якого регулюється даною галуззю [1, с. 20]. Підтримуючи позицію О. М. Резуненко про відновлюючий характер цього провадження, слід додати, що і в господарському судочинстві воно виконує функцію реституції (відновлення). Про це свідчить специфічна можливість повернутися до остаточно вирішеної справи і відновити порушене право та охоронюваний законом інтерес, навіть після використання всіх процесуальних механізмів оскарження судових актів і отримання, здавалося б, остаточного судового акту по справі.

Спираючись на вищезазначене, вважаємо інститут провадження з перегляду судових актів, які набрали законної сили за нововиявленими обставинами, у господарському судочинстві надзвичайно важливим процесуальним елементом механізму захисту прав, що виконує наступні функції:

- 1) перевірку законності та обґрунтованості судових актів за нововиявленими обставинами і надання учасникам господарського судочинства додаткових гарантій, сприяючих досягненню істини у справі;
- 2) відновлення порушеного або оспорюваного матеріально-правового положення учасників господарського судочинства (реституція).

Слід враховувати особливу роль перегляду справ за нововиявленими обставинами в системі інших стадій перегляду судових актів. Перегляд судових актів за нововиявленими обставинами разом з розглядом справи в апеляційному і касаційному порядку забезпечує перевірку законності та обґрунтованості вирішення господарських справ. Усі стадії інституту перегляду покликані сприяти належному здійсненню правосуддя.

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

Необхідність цього інституту пояснюється тим, що іноді суду з вини однієї із сторін або з інших, незалежних від нього причин, не вдається виявити необхідні факти, що відносяться до даної справи [2, с. 224].

Судове рішення, яке набрало законної сили та було прийнято без врахування обставин, що не могли бути досліджені і оцінені судом з причин, від нього не залежних, повинно бути переглянуто з врахуванням цих обставин. Тому закон і передбачає можливість перегляду та скасування акту правосуддя і прийняття нового рішення, якщо нововиявлені обставини є істотними для справи. Якщо ці обставини не мають властивості "істотності", то рішення суду, яке набрало законної сили, не підлягає скасуванню.

На цій стадії суд встановлює, оцінює і досліджує невідомі при первинному розгляді справи обставини, докази, підтверджуючі ці обставини. Метою таких дій є з'ясування наявності достатніх причини для повторного розгляду справи, за якими на підставі наявних матеріалів було прийнято відповідне рішення.

На досліджуваній стадії при первинному розгляді спору не можна визначити чи правильно суддя зробив висновки відносно сутності даного спору. Лише після нового розгляду справи і прийняття судового акту з врахуванням нововиявлених обставин, шляхом порівняння первинного і нового рішення, можна зробити остаточні висновки про необґрунтованість та незаконність первинного судового рішення, яке набрало законної сили, про його невідповідність обставинам справи.

У науці процесуального права питання про те, чи є інститут перегляду судових актів за нововиявленими обставинами засобом усунення судової помилки, залишається в центрі уваги багатьох вчених-процесуалістів.

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

Л. С. Морозова, аналізуючи сутність даної стадії, відзначає, що характерним для інституту перегляду за нововиявленими обставинами є те, що тут немає помилки суду [3, с.44]. Вважаємо обґрунтованою позицію Л. С. Морозової, що виправлення судової помилки на стадії перегляду судових актів за нововиявленими обставинами не може бути. Більш того, слід зазначити, що метою досліджуваної стадії, на наш погляд, є встановлення істотних для справи обставин, які можуть вплинути на прийнятий неправосудний судовий акт, який не виявляє істини у справі. Для перегляду судових актів за нововиявленими обставинами характерним є те, що тут, як правило, немає помилки учасників процесу в судовому доказуванні, тобто як воно було проведене на момент первинного розгляду справи, оскільки тоді така помилка не могла бути встановлена [4, с. 7]. Незаконність і необґрунтованість судового акту, що переглядається у даному випадку, виявляються лише внаслідок відкриття нових обставин, які не міг врахувати суд на момент прийняття цього акту, оскільки вони не були і не могли бути відомі заявнику і про них стало відомо лише після прийняття судового акту. Тому завданням суду при перегляді судових актів за нововиявленими обставинами є не сама по собі перевірка за матеріалами справи правильності застосування судом закону, здійснення тих або інших процесуальних дії. Головним завданням суду є – з'ясування наявності або відсутності нововиявлених обставин і встановлення того, чи вплинули б вони на правильність прийнятого судового акту, що й буде передумовою для перегляду даного судового акту за нововиявленими обставинами [5, с. 213-214].

В юридичній літературі існує протилежна точка зору, згідно з якою інститут перегляду судових актів за нововиявленими обставинами є засобом усунення судової помилки, так на думку О. М. Резуненко, інститут

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

перегляду рішень, ухвал і постанов, які набрали законної сили за нововиявленими обставинами є одним із засобів усунення судових помилок. На його думку, це виявляється в тому, що недоліком судового рішення прийнятого у справі без врахування нововиявлених обставин є його необґрунтованість, що виражається або в неповноті встановлення істотних для справи фактів, або в неякісності доказів, або у невідповідності встановлених у справі обставин об'єктивної дійсності [6, с. 46]. З висновками О. М. Резуненко важко погодитися з наступних причин. По-перше, прийняття судового акту без врахування нововиявлених обставин не можна розглядати як його необґрунтованість, що виражається в неповноті встановлення істотних для справи фактів, оскільки заявнику не було відомо про існування таких обставин з незалежних від нього причин. По-друге, недоброякісність доказів або невідповідність встановлених у справі обставин об'єктивної дійсності носили прихований характер, оскільки при прийнятті судового акту суд виходив з того, що всі докази відповідають вимогам закону, і встановлені у справі обставини відповідали об'єктивній дійсності і лише після виявлення таких обставин, які можуть вплинути на висновки суду, можна говорити про незаконність і необґрунтованість прийнятого судового акту.

Стадія перегляду рішень, ухвал і постанов за нововиявленими обставинами має самостійний характер. Даний інститут має свої особливості, які дозволяють виділити риси властиві лише цій стадії судочинства:

1) Лише суд встановлює і досліджує обставини, що мають істотне значення для справи, які не були відомі заявнику та суду при первинному розгляді справи по суті і які внаслідок цього не знайшли віддзеркалення в

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

матеріалах справи, а не розглядає спір по суті. Цим дана стадія відрізняється від позовного провадження.

2) Факти, які встановлюються судом, використовуються при розгляді і прийнятті нового судового акту і не тягнуть жодних юридичних наслідків, окрім скасування судового акту. Саме ця особливість відрізняє перегляд за нововиявленими обставинами від інших видів перегляду, де юридичні факти безпосередньо впливають на права і інтереси суб'єктів, які беруть участь у справі.

3) Перегляд актів правосуддя має самостійні, властиві лише йому умови, об'єкти, строк і порядок, при цьому суд не здійснює контрольних функцій [7, с. 13].

На даній стадії судочинства встановлюються і оцінюються раніше невідомі обставини справи, досліджуються підтверджуючі їх докази. Ці дії виконуються на користь здійснення правосуддя, охорони прав і законних інтересів суб'єктів господарювання і громадян з метою встановлення достатніх причин повернення до розглянутої справи, за якою вже було прийнято відповідне рішення. Як вже підкреслювалося, інститут перегляду судових актів за нововиявленими обставинами в сучасному господарському судочинстві є винятковою, надзвичайною стадією.

Винятковість даної стадії полягає в тому, що цей інститут допускає можливість перегляду судового акту всупереч загальним правилам господарського судочинства, згідно з якими судовий акт, який набрав законної сили, повинен бути стабільним і визначеним. Інакше правосуддя, як один з основних регуляторів суспільних відносин, може здійснюватися до безкінечності та втрачає сенс свого існування як важливий елемент судового захисту суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання і громадян у сфері господарської діяльності.

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

Аналізуючи провадження з перегляду за нововиявленими обставинами, можна зробити висновок про винятковий характер, як стадії, на якій на підставі закону має місце виключення із загальних правил, що діють стосовно рішень, ухвал і постанов господарського суду, що набрали законної сили.

Разом з винятковістю інституту перегляду судових актів, які набрали законної сили за нововиявленими обставинами, слід зазначити і його надзвичайність. Надзвичайний характер досліджуваної стадії господарського судочинства обумовлений тим, що навіть після закінчення всіх строків для оскарження судових актів, інститут перегляду судових актів за нововиявленими обставинами є додатковою гарантією відновлення порушених прав.

Особливістю надзвичайності досліджуваного інституту є здатність цього інституту відновлювати вирішену остаточну справу у зв'язку з виявленням непереборних і неспростовних обставин, які ставлять під сумнів законність та обґрунтованість прийнятого акту правосуддя. Таким чином, надзвичайний характер досліджуваної стадії господарського судочинства полягає в тому, що учасники, визначені законодавством, володіють можливістю повернення до вирішеного спору після того, як закінчився строк для перегляду судового акту в апеляційному і касаційному порядку. Це у свою чергу, сприяє досягненню завдань правосуддя і реалізації гарантованого Конституцією України права на судовий захист.

Слід зазначити, що інститут перегляду судових актів за нововиявленими обставинами побудований по горизонталі, оскільки перегляд судових актів за нововиявленими обставинами здійснюють ті ж суди, які прийняли ці акти. Отже, переглянути за нововиявленими

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

обставинами можливо як акти суду першої інстанції, так і акти апеляційної і касаційної інстанцій.

На підставі вищезазначеного можна стверджувати, що перегляду за нововиявленими обставинами як самостійної стадії господарського судочинства притаманні властиві їй ознаки, що відрізняють її від інших стадій судочинства, а саме:

1) специфічність конструкції поставлених завдань, до яких відноситься первинне виявлення істотних для справи обставин, а після – з'ясування їх впливу на прийнятий судовий акт, який набрав законної сили;

2) особливість виконуваних функцій, тобто перевірка законності, обґрунтованості судових актів та відновлення прав та інтересів;

3) об'єктом перегляду є судові акти, прийняті будь - якою судовою інстанцією, а в певних випадках – і сама господарська справа в цілому;

4) надзвичайний характер, який полягає в тому, що учасники визначені законодавством володіють можливістю повернення до вирішеного спору після закінчення строку для перегляду судового акту в апеляційному і касаційному порядку;

5) винятковий характер, який обумовлюється наявністю спеціальних підстав, які вказують на можливість відповідного перегляду;

6) трансформаційний вплив на такі елементи законності судового рішення, як обов'язковість, неспростовність, винятковість, преюдиційність, здійсненність;

7) етапність здійснення, що проявляється у виявленні обставин, а потім перевірки судової справи;

8) наявність спеціального суб'єкту здійснення – суд, який прийняв це рішення, але в іншому складі суду;

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

9) відсутність елементів контролю за діяльністю судових органів.

В ідеалі встановлені судом правовідносини повинні відповідати дійсним фактам. У той же час, через різні причини в умовах змагального процесу важливі обставини справи встановлюються за допомогою допустимих процесуальних засобів при певній зацікавленості осіб, які беруть участь у справі, оскільки вони не могли бути відомі учасникам і з цієї причини не враховувалися при розгляді спору. Тому значення стадії розгляду справ за нововиявленими обставинами в системі інституту перевірки судових актів велике. Воно визначається, по-перше, тим, що можливість перегляду судових актів за нововиявленими обставинами є додатковою гарантією правосудності та справедливості судових актів і, отже, захисту прав кожного суб'єкта правовідносин. По-друге, ця процедура дозволяє використовувати простішу і оперативну форму судового перегляду, порівняно з іншими, передбаченими ГПК України.

З аналізу поглядів вчених та судової практики можна зробити висновок, що провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами представляє собою сукупність послідовно вчинюваних дій уповноваженими особами та господарським судом, спрямованих на встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення спору, та перевірку законності й обґрунтованості судового акту, який набрав законної сили, з метою забезпечення істинності та справедливості судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Резуненко А. Н. Пересмотр судебных актов вступивших в законную силу, по вновь открывшимся обстоятельствам: дис. ... канд.

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

юрид. наук: 12.00.15 / Резуненко Александр Николаевич. – Волгоград, 2001. – 157 с.

2. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. – Х. : Эспада, 2002. – 361 с.

3. Морозова Л. С. Пересмотр решений по вновь открывшимся обстоятельствам / Л. С. Морозова. - М., 1959. – 75 с.

4. Филиппов П. М. Сущность, задачи и значение пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам судебных актов арбитражных судов, вступивших в законную силу / П. М. Филиппов, Т. Т. Алиев, Н. А. Громов // Российский судья. – 2004. – № 2. – С. 7-10.

5. Шерстюк В.М. Пересмотр актов арбитражного суда по вновь открывшимся обстоятельствам / Под ред. М. К. Треушникова // Арбитражный процесс. – М., 1998. – С. 213-214.

6. Резуненко А. Н. Пересмотр судебных актов вступивших в законную силу, по вновь открывшимся обстоятельствам: дисс. канд. юрид. наук: 12.00.15 / А. Н. Резуненко. – Волгоград, 2001. – 157 с.

7. Орлов В. В. Сходство и отличие признаков института рассмотрения гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам от других процессуальных стадий / В. В. Орлов, Н. А. Громов, В. О. Белоносов // Юрист. – 1999. – №11. – С. 13-15.

Ніколенко Л. М.

Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві

У статті аналізуються точки зору вчених щодо сутності та особливості провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у

▪ Характеристика провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л. М. Ніколенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2012. – № 2(6) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12nlmuhs.pdf>.

господарському судочинстві. Визначається поняття інституту провадження з перегляду судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві

Ключові слова: перегляд, нововиявлені обставини, судові акти, рішення, господарський суд

Николенко Л. Н.

Характеристика производства по пересмотру судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам в хозяйственном судопроизводстве

В статье анализируются точки зрения ученых о сущности и особенностях производства по пересмотру судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам в хозяйственном судопроизводстве. Определяется понятие института производства по пересмотру судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам в хозяйственном судопроизводстве

Ключевые слова: пересмотр, вновь открывшиеся обстоятельства, судебные акты, решения, хозяйственный суд

Nikolenko L. N.

Characteristics of the proceedings to review judicial acts due to new circumstances in the commercial proceedings

Scientific positions about the nature and characteristics of the judicial review proceedings acts due to new circumstances in the commercial proceedings are analyzed. Institute of the proceedings for judicial review of acts due to new circumstances in the commercial proceedings is defined

Key words: review, new circumstances, judicial acts, decisions, economic judgment